

УДК 338

М. Д. Михайлова,
студентка, Донецький національний університет, м. Вінниця
О. К. Костенко,
к. е. н., старший викладач кафедри "Облік, аналіз та аудит",
Донецький національний університет, м. Вінниця

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СЕРТИФІКАЦІЇ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

M. Mykhailova,
student, Donetsk National University, Vinnytsa
O. Kostenko,
Ph. D., Senior Lecturer of department of "Accounting, analysis and audit", Donetsk National University, Vinnytsa

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF THE IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEMS AND CERTIFICATION IN INDUSTRIAL ENTERPRISES

Стаття присвячена екологічному менеджменту як ефективній системі управління промисловими підприємствами з точки зору їх екологічної безпечності для навколишнього середовища. Визначено сутність даної системи, виходячи з трактування у наукових джерелах. Розглянуто основні міжнародні екологічні стандарти. Виявлено основні позитивні та негативні аспекти впровадження системи екологічного менеджменту на промислових підприємствах. Встановлено, що необхідним є створення сприятливих економічних умов у країні як передумови для запровадження ефективної системи екологічного менеджменту на вітчизняних підприємствах.

The article is devoted to the environmental management as an effective management system industry in terms of environmental safety for the environment. There is determined the essence of the system, based on the interpretation of academic sources. There is considered the main international environmental standards. There is identified the basic positive and negative aspects of the implementation of environmental management systems in the industrial enterprises. Established that it is necessary to create favorable economic conditions in Ukraine as a prerequisite for effective implementation of environmental management systems at domestic enterprises.

Ключові слова: екологічний менеджмент, міжнародний стандарт ISO 14000, екологічна криза, екологічна сертифікація, забруднення довкілля.

Key words: environmental management, international standard ISO 14000, environmental crisis, environmental certification, pollution.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З переходом України до системи ринкових відносин все гостріше постає питання загострення екологічно-економічної кризи та збільшується інтерес свідомих громадян до поліпшення стану навколишнього середовища. Управління промисловими підприємствами з точки зору його екологічної безпечності є вкрай необхідним в усьому світі, однак, у нашій країні система екологічного менеджменту не відповідає світовим вимогам у повній мірі. Тому модернізація та розробка ефективної системи екологічного менеджменту та сертифікація промислових підприємств є актуальною.

свою увагу на стан і розвиток екологічного менеджменту, особливості та проблемні зони його впровадження на підприємствах, зокрема: правове забезпечення екологічної безпеки було опрацьовано Андревцевим В.І., фінансові аспекти — Кашенко О.А., проблеми екологічного оподаткування розглянуті у працях Погрібного О.О. Також ці питання були відображені у працях Жубанової Л.К., Єфремової Р.В., Ігнатова В.Г., Білявського Г.О., Мартиненко В.О., Білик О.С., Кокіна А.В., Стріт Є., Леджервуда Г. та ін. Але попри це питання запровадження ефективної системи екологічного менеджменту залишається актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вже тривалий період часу багато зарубіжних та вітчизняних науковців та фахівців звертають

ОСНОВНІ ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є:

— визначення сутності системи екологічного менеджменту, її головного завдання та предмету;

Таблиця 1. Динаміка викидів забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферу за 1990–2014 рр. за даними Державної служби статистики України, тис. т

Рік	1990	1994	1998	2002	2006	2010	2014*
Обсяг викидів	15549,4	8347,4	6040,8	6101,9	7027,6	6678,0	5186,6
У т.ч. стаціонарними станціями	9439,1	6201,4	4156,3	4075,0	4822,2	4131,6	3190,4

* дані за 2014 рік наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та частини зони проведення АТО.

— розгляд основних міжнародних стандартів, що стосуються екологічного управління підприємствами;

— виокремлення та ідентифікація основних недоліків та переваг від запровадження системи екологічного менеджменту та сертифікації на підприємствах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Екологічну ситуацію, що склалася в Україні, можна охарактеризувати як кризисну, симптомами якої є:

— погіршення стану навколишнього середовища внаслідок його забруднення та екстенсивного характеру використання земельного, лісового фондів;

— погіршення здоров'я населення, що виражається в збільшенні онкологічної, серцево-судинної захворюваності, проблем з дихальною системою та репродуктивною функцією внаслідок канцерогенного та мутагенного ефекту забруднюючих речовин на організм людини.

Розвиток екологічна криза отримала завдяки дії наступних факторів:

1. Високо відходні, неекологічні технології виробництва.
2. Високо витратний характер виробництва в плані використання ресурсів.
3. Низька економічна зацікавленість підприємств у здійсненні заходів, направлених на поліпшення стану навколишнього середовища та низь-

ка ефективність існуючого екологічного контролю.

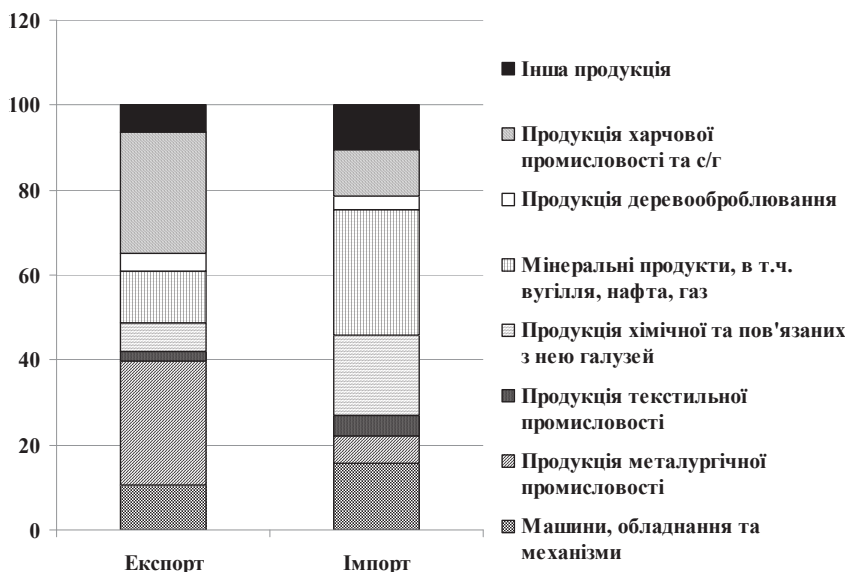
Промисловість є найважливішим структурним компонентом усього господарського комплексу України. Одночасно вона є основним забруднювачем атмосферного повітря (табл. 1) [1]. Рівень її впливу на довкілля залежить від багатьох чинників, серед яких характер територіального розміщення підприємств, наявність у них можливості знищення та утилізації відходів, можливість оновлення обладнання і т.д.

У наші дні на одиницю ВВП у США витрачається 3 кг природних ресурсів і поставлена задача зменшення цього показника до 0,3 кг. У часи СРСР в Україні даний показник досягав 1 тони. Дані, наведені на рисунку 1 (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та частини зони проведення АТО) [2], демонструють факт перевагування енерго- та ресурсомістких видів виробництва у структурі промисловості України, зокрема металургійного, хімічного виробництва та машинобудування, в яких використовується застаріле обладнання та технології, запозичені ще з часів СРСР, тобто тенденція збільшення ресурсовитратності зберігається.

Вплив на довкілля прямо або опосередковано пов'язаний з діяльністю підприємств. Вишукування в сфері поліпшення навколишнього середовища переплітаються з удосконаленням екологічного менеджменту на підприємствах.

Екологічний менеджмент закономірно з'явився як результат еволюції управління підприємством внаслідок необхідності зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Відповідно до стандарту ISO 14001 система екологічного менеджменту — це частина системи менеджменту, спрямована на управління екологічними аспектами, виконання зобов'язань дотримання та облік ризиків і можливостей [3].

Іншими словами, екологічний менеджмент — це система, за допомогою якої здійснюється управління тими видами діяльності, які завдають або потенційно можуть завдати шкоди навколишньому середовищу; це тип управління, принципово орієнтований на формування й розвиток екологічного виробництва і екологічної культури життєдіяльності людини, який

Рис. 1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 9 місяців 2014 року, %

побудований на соціально-економічному й соціально-психологічному мотивуванні гармонії взаємин людини із природою [4, с. 118].

Головне завдання екологічного менеджменту — зниження екологічного ефекту, під яким розуміють результат впливу виробничої та невиробничої діяльності людини на навколишнє середовище, тобто факторами, що визначають екологічний ефект діяльності підприємств є: вплив на компоненти довкілля, що виражається у вилученні природних ресурсів з надр та зміні їх якості, а також на реципієнтів, які сприймають негативні наслідки господарської діяльності підприємств — відходи (емісії) виробництв.

Таким чином, предметом екологічного менеджменту є природоохоронні та ресурсозберігаючі напрями діяльності підприємств, а метою екологічного менеджменту є мінімізація негативних впливів діяльності підприємств на довкілля [6, с. 51].

У 1992 році Британським Інститутом Стандартизації був підготовлений і випущений перший стандарт, що стосується системи екологічного менеджменту, BS 7750 "Специфікації систем екологічного менеджменту" (Specification for Environmental Management Systems), у якому викладено корисні для створення ефективної системи екологічного менеджменту рекомендації. Пізніше до Британії у питанні запровадження цього стандарту приєдналися й інші країни, а сам стандарт послужив основою для підготовки інших міжнародних документів, що стосуються екологічного менеджменту, зокрема Системи екологічного менеджменту та аудиту (EMAS, 1993 р.).

Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO — International Standardization Organization) була розроблена серія стандартів ISO 14000, що має за мету підтримку підприємств при впровадженні та розширенні систем екологічного управління та організації виробництва, при чому впровадження їх є добровільним. В Україні вони були впроваджені з 1997 р. Серія ISO 14000 складається з трьох груп документів: принципи створення і використання систем екологічного менеджменту; інструменти екологічного контролю і оцінки; стандарти, орієнтовані на продукцію. Стандарт ISO 14001 "Специфікації і посібник з використання систем екологічного менеджменту" є центральним, згідно з яким здійснюється формальна сертифікація підприємства, а інші вважаються допоміжними.

У 2003 році у Великобританії на основі ISO 14000 був сформульований стандарт BS 8555:2003 "Керівництво з поетапного впровадження систем екологічного менеджменту, включаючи оцінку екологічної результативності". Даний стандарт допомагає забезпечити рівень управління екологічною результативністю, адекватний наявним ризикам, виявити і розширити області, які можуть забезпечити максимальне повернення інвестицій, продемонструвати зацікавленим сторонам прогрес організації у впровадженні системи екологічного менеджменту [5].

Запровадження екологічних стандартів на підприємстві дає змогу попередити негативний вплив господарської діяльності на оточуюче природне середовище, оскільки вони передбачають поєднання безпосередньо виробничої діяльності із захистом довкілля. Запровадження їх на підприємствах має як позитивні, так і негативні наслідки.

До переваг, що демонструють економічну корисність та доцільність запровадження системи екологічного менеджменту та прийняття стандартів на підприємстві, зокрема відносяться:

- підвищення конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому і зовнішньому ринках, можливість освоєння нових ринків, зокрема отримання "зеленого" світла до ринків країн ЄС;

- здобуття позитивного іміджу підприємством;

- підготовка та залучення більш кваліфікованого персоналу;

- покращення якості продукції та привабливості нових споживачів, оскільки у свідомості споживачів якість продукції буде асоціюватися з її відповідністю екологічним стандартам;

- економія виробничих витрат і ресурсів (раціоналізація споживання матеріалів та сировини, води, енергії);

- зниження ризику виникнення аварійних ситуацій і масштабів їх наслідків;

- зниження природоохоронних платежів і ефективніше дотримання вимог законодавства, уникнення штрафів і стягнень через скорочення обсягів викидів шкідливих речовин;

- покращення відносин з партнерами, інвесторами, органами державної влади, що проявляється в послабленні адміністративного тиску на підприємство з боку контролюючих державних органів через декларування, а також змога отримати державну підтримку (зниження процентних ставок по кредитах; зниження ставок платежів по екологічному страхуванню);

- вихід на новий рівень технологічного розвитку та інновацій (технологічне оновлення виробництва, поява якісно нових продуктів);

- за допомогою сертифікації на відповідність стандартам серії ISO 14000 можливо здійснити порівняння екологічної політики підприємств з різних країн на міжнародному рівні [4, с. 118; 6, с. 55].

Незважаючи на масу переваг, дані стандарти не позбавлені недоліків. По-перше, це пов'язано з гнучкістю стандартів серії ISO 14000, що дозволяє підприємству-збруднику відповідати вимогам стандартів тільки формально. Два підприємства, які займаються аналогічною діяльністю, але мають різні екологічні характеристики обидва можуть відповідати їх екологічним вимогам, маючи достатні резерви для "постійного поліпшення" та "удосконалення" в частині попередження забруднення, що є основним критерієм відповідності його діяльності вимогам системи екологічного менеджменту. Відсутність якісних вимог до обсягів викидів, концентрації речовин і т.п. є основним недоліком даних стандартів [7, с. 105].

По-друге, можливим є створення сприятливих умов для "експорту забруднення" — перенесення шкідливих виробництв у країни, які розвиваються, коли підприємство отримує сертифікацію в державі з "м'якшими" національними природоохоронними нормативами і отримує при цьому міжнародний статус [6, с. 54].

Лева частка українських підприємств не має змоги запровадити ISO 14000 через високу вартість проведення попереднього екологічного аудиту та потреби в проведенні реконструкції "проблемних" ділянок виробництва, які й спричиняють забруднення довкілля, що пов'язано з нестабільною економічною ситуацією в країні.

Таким чином, необхідність великої кількості капіталовкладень у процес сертифікації породжує її непопулярність серед вітчизняних підприємств, адже процедура сертифікації може коштувати від кількох тисяч до кількох десятків тисяч доларів.

ВИСНОВКИ

В Україні існують передумови для формування системи екологічного менеджменту, що підтверджується існуючою законодавчою базою з питань охорони навколишнього природного середовища. Але на даний час вона розвинута недостатньо. Розкиданість нормативних приписів, що стосується питань екологічного менеджменту, в різноманітних законах та нормативних актах екологічного законодавства призводить до його неефективності.

Аналіз переваг та недоліків стандартів серії ISO 14000, а також протиріч, що виникають під час їх впровадження, демонструє, що, незважаючи на існування певних недоліків, переваги від їх запровадження є більшими. Перед вітчизняними спеціалістами в галузі стандартизації стоїть завдання завчасно виявити й звести до мінімуму недоліки стандартів, що можуть стати на заваді їх впровадженню. Також необхідним є вдосконалення державної політики в сфері екологічного менеджменту та створення сприятливих економічних умов для можливості запровадження ефективної системи екологічного менеджменту на вітчизняних підприємствах.

Література:

1. Викиди забруднюючих речовин та діоксину вуглецю в атмосферне повітря [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.org/operativ/operativ2009/ns_rik/ns_u/dvsr_u2008.html
2. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 9 місяців 2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.org/operativ/operativ2014/zd/tsztt/tsztt_r/tsztt0914_r.htm
3. ISO 14000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.referenceforbusiness.com/encyclopedia/Int-Jun/ISO-14000.html>
4. Мартиненко В.О. Екологічний менеджмент як нова парадигма муніципального управління / В.О. Мартиненко // Теорія та практика державно-

го управління / Харківського регіонального інституту Національної академії державного управління при Президентові України. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2009. — Вип. 2 (25). — С. 116—120.

5. Сирина Н.В., Потапова Е.В., Якімова Е.М. Екологический аудит: учебное пособие / Н.В. Сирина, Е.В. Потапова, Е.М. Якімова. — Иркутск: изд-во Иркут. ун-та, 2010. — 109 с.

6. Білик О.С. Екологічний менеджмент на промислових підприємствах України: зміст та сутність поняття / О.С. Білик // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. — 2012. — № 12 (106). — С. 49—64.

7. Одинцова Т.В. Проблемы внедрения на украинских предприятиях стандартов серии ISO 14000 // Екологічний менеджмент: Зб. наук. Пр. за матеріалами Другої науково-практичної конференції "Роль молоді у формуванні екологічного менеджменту" / За ред. В.А. Гайченка. — К.: МАУП, 2006. — 266 с. — С. 104—108.

References:

1. Publication of documents of the State Statistics Service of Ukraine (2015), "Emissions of pollutants and carbon dioxide into the air", available at: http://ukrstat.org/operativ/operativ2009/ns_rik/ns_u/dvsr_u2008.html (Accessed 19 Mar 2016).
  2. Publication of documents of the State Statistics Service of Ukraine (2014), "Commodity structure of foreign trade of Ukraine for 9 months of 2014", available at: http://ukrstat.org/operativ/operativ2014/zd/tsztt/tsztt_r/tsztt0914_r.htm (Accessed 20 Mar 2016).
  3. Reference for Business, "ISO 14000", available at: <http://www.referenceforbusiness.com/encyclopedia/Int-Jun/ISO-14000.html> (Accessed 20 Mar 2016).
  4. Martynenko, V.O. (2009), "Environmental management as a new paradigm of municipal management", *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2 (25), pp. 116—120.
  5. Syryna, N.V. Potapova, E.V. and Yakymova, E.M. (2010), *Ekolohichnyj audit [Environmental Audit]*, Irkut. un-ta, Irkuts'k, Rosijs'ka federatsiia.
  6. Bylik, O.S. (2012), "Environmental management in industrial enterprises: the content and essence of the concept", *Enerhozberezhennia. Enerhetyka. Enerhoaudyt*, vol. 12 (106), pp. 49—64.
  7. Odincova, T.V. (2006), "Problems of implementation of the Ukrainian enterprises the ISO 14000 series of standards", *Za materialamy Drugoi naukovopraktychnoi konferencii "Rol' molodi u formuvanni ekolohichnogo menedgmentu"* [Based on the second scientific conference "The role of youth in the formation of environmental management"], *Druga naukovopraktychna konferenciia "Rol' molodi u formuvanni ekolohichnogo menedgmentu"* [The second scientific-practical conference "The role of youth in the formation of environmental management"], Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine, pp. 104—108.
- Стаття надійшла до редакції 30.03.2016 р.*